

УДК 930.85: 338.48[379.8:72]ХДАК

<https://doi.org/10.31516/2410-5325.060.19>

Л. Д. Божко, кандидат історичних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

bozhkolubov04@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1989-350X>

АРХІТЕКТУРНИЙ СПАДОК ЯК КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ РЕСУРС УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ

Розглянуто зв'язок архітектури й туризму. Проаналізовано європейський досвід використання архітектурного спадку у формуванні сучасних туристичних дестинацій. Акцентовано, що туристичні пропозиції й розвиток будь-якого міста часто ґрунтуються на культурі архітектурних пам'яток і специфічних особливостях суспільства в епоху створення цієї архітектури. Системно розкрито особливості архітектурного спадку Харкова. Простежено взаємозв'язок між основними періодами розвитку міста й архітектурою, що відображає характерні особливості цих періодів. Звернено увагу на особливості харківської архітектурної школи та її зв'язки зі світовою архітектурною спільнотою. Підкреслено значення архітектурного стилю конструктивізму, який набув особливого значення у 20-30-х рр. XX ст. і може стати одним із туристичних символів Харкова. Запропоновано під час розробки стратегій розвитку туристичної сфери міста координувати їх з містобудівниками.

Ключові слова: *архітектурний спадок, туристична дестинація, європейський досвід використання архітектурних ресурсів, Харків.*

Л. Д. Божко, кандидат исторических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

АРХИТЕКТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАК КУЛЬТУРОТВОРЧЕСКИЙ РЕСУРС УКРАИНСКОГО ТУРИЗМА

Рассмотрена связь архитектуры и туризма. Проанализирован европейский опыт использования архитектурного наследия в формировании современных туристических дестинаций. Акцентировано, что туристические предложения и развитие любого города очень часто основываются на культуре архитектурных памятников и специфических особенностях общества в эпоху создания этой архитектуры. Системно раскрыты особенности архитектурного наследия Харькова. Прослежена взаимосвязь между основными периодами развития города и архитектурой, отражающая характерные особенности этих периодов. Обращается внимание на особенности харьковской архитектурной школы и ее связи с мировым архитектурным сообществом. Подчеркнуто значение архитектурного стиля конструктивизма, который приобрел особое значение в 20-30-х гг. XX в. и может стать одним из туристических символов Харькова. Предложено при разработке стратегий развития туристической сферы города координировать их с градостроителями.

Ключевые слова: *архитектурное наследие, туристическая дестинация, европейский опыт использования архитектурных ресурсов, Харьков.*

L. D. Bozhko, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ARCHITECTURAL HERITAGE AS A CULTURAL CREATIVE RESOURCE OF UKRAINIAN TOURISM

The aim of this paper is to study the relationship between architecture and tourism and reveal architecture as a cultural creative resource of Kharkiv.

Research methodology. The author uses the cultural approach proceeding from the historical and logical method. The above-mentioned methodological approach enables to reveal and analyze the relationship between tourism and architecture in terms of modern branding of territories.

Results. It can be noted that culture includes all the cumulative experience of the development of the world and in this regard is the source of the knowledge and creative ideas necessary for life. An analysis of European experience in the use of architecture as a cultural creative resource for the tourism development has shown its great potential. Architecture is an integral part of the majority, if not all types of tourism, creating a holiday and at the same time attracting tourists. The analysis of the architectural heritage of Kharkiv, which is one of the largest cultural centres of Ukraine, has shown that the municipal architecture is represented by a wide range of stylistic diversity, starting with the Baroque. There is a close relationship between the main periods of urban development and architecture, reflecting the characteristic features of these periods. The monuments of constructivism are of the particular interest in terms of international tourism, which are most widely represented in the architectural ensemble of the city.

Architectural monuments of the city can become significant symbols for the successful branding of the territory, and in the synthesis with socio-cultural practices of tourism they will allow to develop new strategies for its future development. In addition, modern architecture has the same power of attractiveness for tourists and makes the city a new, remarkable tourist attraction. Therefore, when developing and implementing the tourism development strategy for Kharkiv, as well as any other city, it is necessary to coordinate its strategic plans with city planners in order to provide benefits in building up the best models of architectural thought. This will enable the formation of a harmonious built environment with the development prospects for the tourist destination.

The prospect of further research is to consider the post-war development of the city, which will reveal the characteristic architecture, and may serve as the basis for the development of new tourist products in Kharkiv.

Novelty. An attempt is made to determine the possibilities of Kharkiv to use its architectural heritage as one of the main landmarks in promoting the city as a tourist centre.

The practical significance. The key results of this study can be used in local self-government bodies of Kharkiv when developing strategies for its tourism promotion.

Актуальність теми дослідження. З кінця ХХ ст. в суспільстві важливе місце посідають пріоритети в системі духовних цінностей, і туризм став розглядатися як спосіб використання вільного часу, що надає

більшої можливості для креативного розвитку особистості. Посиленню уваги до туризму, поряд з активним розвитком зв'язків і контактів, характерних для процесу глобалізації. Пізнаючи історико-культурне середовище, турист, прямо чи опосередковано, здійснює внутрішній акт самовизначення, зіставляючи свої погляди й уявлення, знання та досвід, етичні та естетичні критерії з нормами інших епох, народів і культур. Таким чином, відбувається акт пізнання як світу навколо себе, так і особистісного світу. Специфіка туризму не тільки сприяє розширенню свідомості, а й активує чуттєве пізнання за допомогою наочних вражень. Кожний етап розвитку нації позначається в історії культури, і в цьому сенсі немає більш наочного, ніж архітектура.

Постановка проблеми. Архітектурний спадок є популярним туристичним ресурсом у Європі та США, які пропагують архітектуру як демонстрацію національної й регіональної спадщини. Архітектура використовується як артефакт або фон для розуміння естетики, соціокультурного середовища тощо. Під час перегляду через призму туризму архітектурні пам'ятки стають ландшафтом архітектурної спадщини. Архітектура — невід'ємний компонент більшості, якщо не всіх видів туризму, створює своєрідне візуальне свято і водночас приваблює туристів. Особливо зацікавлює міський туризм, оскільки архітектура і відповідний дизайн є головною пам'яткою будь-якого міста. У цьому сенсі є завжди актуальною архітектурна спадщина Харкова — одного з найбільших культурних центрів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині історичні будівлі як частина культурної спадщини стали значним туристичним ресурсом, чим привернули увагу вчених до дискусії щодо взаємозв'язку архітектурної спадщини і туризму (Santa-Cruz, López-Guzmán, 2017; Gurira, Ngulube, 2016; Nuryanti, 1996). Більшість західних досліджень зосереджено на архітектурній практиці та збереженні спадщини. Досліджуються питання впливу архітектури на туризм (McDonald, 2000), масового туризму на архітектурну спадщину та культуру загалом (Park, 2010), розглядається культурне значення духовних цінностей для життя минулого, теперішнього й майбутніх поколінь (Embaby, 2014). Серед українських дослідників таких розвідок обмаль. Цій темі зокрема присвятили дослідження Т. Божук (2008), А. В. Савчук (2013), Ю. В. Тертична (2011), С. Г. Ярьоменко (2016), де розглянуто роль сакральної архітектури в туризмі. У контексті розвитку туризму архітектура міст майже не досліджена.

Мета статті — розглянути зв'язок архітектури й туризму та дослідити культуротворчий ресурс архітектури Харкова.

Виклад основного матеріалу дослідження. Архітектура й туризм як соціокультурні явища досить споріднені і залежать один від одного. Їхні взаємозв'язки очевидні з давніх часів, коли архітектура, як пам'ятка, відіграла важливу роль у культурних комунікаціях. Храми, побудовані на честь богів, театри, стадіони, Колізей та інші монументальні громадські споруди зацікавлювали людей, таким чином формуючи певну культуру й суспільство. Архітектура була і є вираженням способу життя та духу часів певних епох і культур. Багато міст Європи (Париж, Рим, Афіни, Венеція, Амстердам та ін.) є прикладом того, як дух часу, епохи досі живе в них завдяки архітектурі будівель, споруджених у цей період. Туристичні пропозиції й сам розвиток міста часто ґрунтуються саме на культурі архітектурних пам'яток і специфічних особливостях суспільства, що належать до епохи створення цієї архітектури. У цьому разі вона є джерелом інформації про історію культури, є елементом, який ідентифікує місто, країну.

Міста завжди зазнавали змін, але нині, в епоху глобалізації швидкість їх розвитку і функціонування стають іншими. Культурна спадщина не тільки визначає образ міста, а й є невід'ємним елементом контексту, який стимулює урбаністичну творчість, відображає «душу міста» і формує основні елементи сталого майбутнього. Сприяння збереженню культурної спадщини — важливий чинник зростання самосвідомості спільноти та творчого підприємництва, що важливо для подальшого розвитку туризму.

Міжнародні туристичні надходження постійно збільшуються, і у 2017 р. вони становили більше 1 трлн дол. США (UNWTO, 2017). Український уряд прийняв відповідний середньостроковий план 2017–2020 рр., де чітко прописано, що одним із пріоритетів є розвиток туризму — брендинг кожного регіону. Туризм важливий, а в деяких випадках життєво необхідний для багатьох міст і селищ. Однією з ключових концепцій управління туризмом є наявність культурної інфраструктури, яка приваблює відвідувачів міста. Коли йдеться про урбанізований туризм, то саме архітектура та міський дизайн стають головними визначними пам'ятками будь-якого міста. Отже, взаємозв'язок між середовищем і туризмом виявляється в багатьох аспектах.

Україні як європейській державі слід звернути увагу на досвід використання архітектурного спадку у формуванні сучасних туристичних дестинацій Європи. У Німеччині захист спадщини є важливим аспектом міського планування, створення туристичної привабливості міст і сіл, у цій країні співробітництво між приватними ініціативами та державними органами для збереження культурної спадщини мають давні традиції (Saxinger, 2007). У Німеччині налічується близько 1,3 млн

архітектурних і археологічних пам'яток. Проект «Castles Road» є найкращою моделлю архітектурної спадщини для розвитку й стимулювання внутрішнього і регіонального туризму. Численні замки та палаци вздовж 1200 км маршруту відкриті для відпочинку. Маршрут простягається від Мангейму на схід до Праги в Чеській республіці.

Розвиток та збереження архітектурної спадщини можна розглядати як ефективний спосіб просування внутрішнього туризму за допомогою об'єктів розвитку архітектурної спадщини, зміцнення місцевої економіки, стимулювання економічного зростання. Культурний туризм стимулює захист і подальше використання ресурсів культурної спадщини й індустрії туризму, отже, урядам, місцевим органам влади та приватному сектору слід приділяти більше уваги внутрішньому туризму як засобу збереження й розвитку архітектурної спадщини.

Слід відзначити, що не тільки історичні архітектурні пам'ятки, які до недавнього часу були основою культурного й архітектурного туризму, а й сучасна архітектура зацікавлюють туристів і перетворюють міста на нову визначну туристичну пам'ятку. Наприклад, місто Дубай відоме в усьому світі як столиця східного капіталу екстравагантності, лише за 10 років стало популярним, а в останні роки — одним з основних туристичних напрямів у світі. Це приклад сучасного брендингу міста завдяки його різноманітній архітектурі. Прикладом впливу сучасної архітектури не тільки на те місце, де вона створена, а й на глобальну культуру, є Сіднейський оперний театр (архітектор Йорн Утзон), який став не тільки окрасою Сіднея, а й символом Австралії.

Чи кожне місто України може сформувати свій туристичний імідж, ґрунтуючись на архітектурному спадку? Для прикладу розглянемо архітектурні надбання Харкова — міста промисловості, науки, студентства і торгівлі. Харків не має репутації туристичного центру і не входить до обов'язкової екскурсійної програми для іноземців, на кшталт Києва, Львова, Одеси чи Чернівців. Проте детальний розгляд культурної історії міста допоможе спростувати таку думку й засвідчить особливий архітектурний світ Харкова, який досі належним чином не використовували для брендингу міста як туристичного центру.

Офіційно м. Харків існує 364 роки, який упродовж історії пройшов шлях від полкового міста-фортеці до великого культурного центру Східної Європи. Від минулого в місті збереглися архітектурні шедеври, що відображують всі етапи його розвитку.

Архітектурна спадщина України представлена різними стилями: давньоруська (X–XI ст.); романський стиль (XII ст.); готика (XIII – XV ст.); ренесанс (XVI – початок XVII ст.); бароко (XVII–XVIII ст.), зокрема оригінальне українське козацьке бароко; класицизм (кінець

XVIII — перша половина XIX ст.), еkleктика (друга половина XIX ст.), модерн (початок XX ст.), конструктивізм (20-ті рр. XX ст.), постконструктивізм (1930—1950 рр.). У Харкові набули відображення численні архітектурні стилі, починаючи з бароко.

Простежемо взаємозв'язок між основними періодами розвитку міста й архітектурою, що відображає характерні особливості цих періодів.

1654–1765 рр. — період перетворення Харкова з полкового міста-фортеці на губернський центр. Понині збереглися 2 архітектурні споруди в стилі бароко (кінець XVII — середина XVIII ст.). Перша з них — Покровська церква на території Свято-Покровського чоловічого монастиря, побудована в 1689 р. (нині вул. Університетська, 8) як частина укріплень. Слід відзначити, що в XVI ст. приміщення Покровського Собору використовували для занять студентів Харківського коледжу, де в 1759–1764 рр. викладав видатний український педагог, поет і філософ Григорій Сковорода. Друга — будівля Успенського собору, побудована в 1770 рр. за зразком церкви св. Климента в Москві. У його формі вже проявляються елементи класицизму (Лейбфрейд, 2004).

Період 1765–1860 рр. характеризує розвиток Харкова як адміністративного, торговельно-ремісничого та культурного центру Слобідсько-Української губернії. З 1780 г. Харків — головне місто Харківського намісництва. Згідно з новим міським планом (1768 р.), розпочато реконструкцію центру міста, будуються кам'яні споруди в стилі раннього класицизму. Це передусім ансамбль будівель старого університету, до якого входять: колишній губернаторський будинок, споруджений у 1776 р за проектом архітектора М. Тіхменева, П. Ярославського і реконструйований у 1805 р. за проектом архітектора Е. А. Васильєва, нині — будівля Української Інженерно-педагогічної академії; навчальний корпус університету зі Свято-Антоніївською домовою церквою, актовим залом, бібліотекою та обсерваторією, побудований за проектом арх. Е. А. Васильєва, І. Валетта; дзвіниця Успенського собору — у 1821–1833 рр. у стилі російського ампіру (Е. А. Васильєв); архієрейський будинок на території Свято-Покровського монастиря — у 1820–1826 рр. (Е. А. Васильєв); колишній будинок Мясоедова із заїжджим двором на вул. Кооперативній (колишня Рибна), 26 — у 1840-х рр. (А. А. Тон), кілька приватних садиб (вул. Чернишевського, 14, початок XIX ст.; вул. Дмитрівська, 14, кінець XVIII — початок XIX ст.; вул. Академіка Павлова («Сабурова дача» — нині корпус лікарні № 15), (кінець XVIII—початок XIX ст.) (Давидич, 2018).

Із середини XIX ст. до 1917 р. Харків розвивався як університетський центр і осередок активного розвитку капіталістичних відносин, один із найбільших у Російській Імперії. За незначний проміжок

часу з 90-х рр. XIX ст. і до початку Першої світової війни споруджено основні архітектурні ансамблі, забудовані цілі квартали й райони. Особливість будівництва — замовником, який визначав проектну політику, найчастіше була інтелектуальна еліта міста, оскільки значна частина нерухомості належала представникам освіченої інтелігенції: університетській професурі, лікарям, юристам. Популярним був модерн у його романтизований версії. Свої проекти реалізовували випускники Петербурзької академії мистецтв та інституту цивільних інженерів і Харківського технологічного інституту, архітектори Б. М. Корнєєнко, В. М. Покровський, А. М. Гінзбург, А. М. Ржепішевський, Ю. С. Цауне, В. А. Естровіч і багато інших. Особливе місце серед архітекторів цього періоду посідає особистість академіка Імператорської академії архітектури О. М. Бекетова (1862–1941), котрий багато в чому сформував вигляд історичної частини Харкова. За його проектами споруджено понад 50 будинків у центрі міста, шедевром є будинок Театру ляльок (колишній Волзько-Камський банк).

У цей період створюють будинки в стилі псевдоготики, неокласицизму та новому стилі «модерн», як світські, так і культові. Серед найвідоміших споруд у стилі еkleктики слід назвати колишнє Духовне училище, нині — Харківська державна академія культури (Бурсацький узвіз, 4, 1885 р.); будівлю колишнього 1-го реального училища, нині — Технічний університет сільського господарства (Московський проспект, 45, 1887 р.); пожежну вежу-каланчу (вул. Полтавський шлях, 50); колишній маєток Юзефовича, нині — Палац одруження (вул. Сумська, 61, 1913 р.); церкву Святого Пантелеймона Цілителя (вул. Клочківська, 94, 1898 р.); Холодногірську (Озерянську) церкву (вул. Полтавський шлях, 124, 1901 р.).

У пошуках нових форм деякі архітектори зверталися до традицій народного зодчества, зокрема дерев'яної архітектури, наслідком чого було виникнення так званого українського модерну. Зразками цього стилю в Харкові стали: школа живопису й малювання архітектора К. М. Жукова (теперішній корпус Харківської державної академії дизайну та мистецтв); будинок Жирардинської мануфактури архітектора В. М. Покровського (вул. Університетська, 10).

Наступний етап розвитку міста особливий. У період з 1919 по 1934 рр. Харків був столицею УРСР, завдяки чому тут активно будували передову архітектуру. До речі, сучасні фахівці зазначають, що місто, по суті, є чимось на зразок Мекки для любителів радянської архітектури, оскільки він наполовину складається зі справжнього конструктивізму і, крім того, тут немало будинків пізньорадянського модернізму. І це,

на думку практиків туризму, може стати туристичною «фішкою» міста (Мірошніченко, 2018).

Конструктивісти вважали своїм завданням посилити роль архітектури в житті, сприяти цьому мали заперечення історичної спадкоємності, відмова від декоративних елементів класичних стилів. Архітектори шукали виразності не в декорі, а в динаміці простих конструкцій, вертикалей і горизонталей будови.

У сучасній архітектурі майже кожної країни наявні елементи, що зародилися у 20-і рр. в основних центрах формування нової архітектури, одним з яких був український Харків. Архітектори багатьох країн зацікавлено спостерігали за експериментом, що відбувався в роки першої п'ятирічки в місті, при цьому особливо зацікавлювали містобудівні пошуки радянських архітекторів і процеси формування нових у соціальному сенсі типів будівель.

За словами відомого знавця С. О. Хан-Магомедова (1996), Радянський Союз став у ці роки центром об'єктом уваги відомих архітекторів багатьох країн, які брали активну участь у відкритих конкурсах, виконували замовні проекти (Ле Корбюзьє, Е. Мендельсон, В. Гропіус, Б. Таут, Е. Май, Г. Майер, М. Стам, Г. Шмідт та ін.). Найбільшою подією для світової архітектури став міжнародний конкурс 1930 р. на спорудження театру в Харкові. На конкурс подано 142 проекти, зокрема 91 з інших країн (Німеччини, Франції, Швейцарії, Італії, Японії); результати конкурсу опубліковано у світовій архітектурній пресі.

Нові віяння в архітектурі активно впроваджували архітектори В. К. Троценко, П. З. Крупко, В. І. Богомоллов, М. А. Зеленін, І. Г. Таранов – Білозеров, Б. П. Грицівський, С. В. Григор'єв. Незначний період архітектури конструктивізму в колишньому СРСР, мабуть, найбільше представлений у Харкові (будівля колишнього Головоштамту на Привокзальній площі, архітектор А. Г. Мордвінов, 1920 р.; житловий будинок на вул. Сумській, 71, архітектор В. П. Костенко та ін., 1928 р. тощо). І вершиною цього стилю став всесвітньо відомий Держпром (архітектори С. С. Серафимів, С. М. Кравець, М. Д. Фельгер, 1928 р.) – символ міста.

Чи може бути цікавим конструктивізм сучасникам? Звернемося до їх думки: «Конструктивізм в Харькове везде. За каждым углом. Он буквально выскакивает на вас, заставляя задираТЬ голову и открывать рот» (Livejournal, 2018). Наталя Меликова, американка з російським корінням, фотограф, автор інтерактивної карти пам'яток радянського конструктивізму «The Constructivist Project», висловлює думку, що «конструктивізм критикують передусім через те, що люди пострадянського часу не розуміють його цінності. Вони не знають, чому саме так

будували в післяреволюційний період, чому була така естетика, не розуміють особливості геометрії цих будівель. Більшість визнає тільки класицизм ..., не вважаючи конструктивізм частиною історії. Водночас за кордоном цю епоху сприймають значним періодом, який сприяв розвитку світової архітектури» (Daily Afisha, 2018). До речі, це був перший випадок, коли ідеї, придумані в СРСР, вплинули на західну архітектуру.

Висновки. Отже, культура, як результат багато в чому практичної діяльності, зокрема й архітектура, містить сукупний досвід креативної діяльності, є джерелом необхідних для життя знань і творчих ідей. Саме тому нині актуальні не тільки передача практичних знань, навичок і технологій, але й культурна «трансляція» за допомогою туризму, яка наповнює духовну сферу сучасного життя суспільства.

Огляд європейського досвіду у використанні архітектури як культурного ресурсу для розвитку туризму свідчить про його значний потенціал. Архітектура є невід'ємним компонентом більшості, майже всіх видів туризму. Аналіз архітектурної спадщини Харкова, який є одним з найбільших культурних центрів України, засвідчив: архітектура міста представлена широким спектром стилевого різноманіття, починаючи з бароко. Існує тісний взаємозв'язок між історичними періодами розвитку міста й архітектурою, що відображає характерні особливості цих періодів. Особливий інтерес з точки зору міжнародного туризму мають пам'ятки конструктивізму, які найширше представлені в архітектурно-ансамблі міста.

Архітектурні пам'ятки міста можуть стати важливими символами для успішного брендингу урбаністичного середовища, а в синтезі з туристичними соціокультурними практиками дозволять розробити нові стратегії його майбутнього розвитку. Крім того, сучасна архітектура має значний культурний потенціал і перетворює місто на визначну туристичну пам'ятку. Тому під час розробки і здійснення стратегії розвитку туризму для Харкова, як і будь-якого іншого міста, слід узгоджувати стратегічні плани з містобудівниками для надання переваг найкращим візрцям архітектурної думки. Це надасть змоги формувати гармонійне урбаністичне середовище з перспективами розвитку туристичної дестинації.

Перспективою подальших досліджень є розгляд післявоєнного розвитку міста, який дозволить виявити характерну архітектуру і може бути підґрунтям для розроблення нових туристичних продуктів Харкова.

Список посилань

Божук, Т. (2016). Методичні аспекти визначення оцінки сакральних об'єктів для потреб туризму. *Науковий вісник Херсонського дер-*

- жавного університету*, 5. Узято з http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vldi/2008_3/pdf/Boguk.pdf.
- Давидич, Т. Ф. (2018). *История и архитектура. Стили и направления в архитектуре Харькова*. Взято из <https://www.kharkov.ua/culture/3.html>
- Лейбфрейд, А. О., Полякова, Ю. Ю. (2004). *Харьков от крепости до столицы*. Харьков: Фолио.
- Меликова, Н. (2018). *The Constructivist Project*. Узято з <https://daily.afisha.ru/cities/5325-kak-amerikanka-s-russkimi-kornyami-delaet-kartu-sovetskogo-konstruktivizma>.
- Мірошніченко, Р. (2018). «Країна UA». Узято з <https://zruchno.travel/Publications/Entry/1817?lang=ru>.
- Савчук, А. В. (2013). *Міська архітектура як складова рекреаційної привабливості міста (на прикладі м. Кривий Ріг)*. Взято з http://tourlib.net/statti_ukr/savchuk.htm.
- Тертична, Ю. В. (2011). *Сакральна архітектура України як об'єкт туризму. Географія та туризм*. Взято з irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..
- Хан-Магомедов, С. О. (1996). *Архитектура советского авангарда (Книга первая. Проблемы формообразования. Мастера и течения)*. Москва. Взято из <http://tehne.com/library/han-magomedov-s-o-arhitektura-sovetskogo-avangarda-kniga-pervaya-problemy-formoobrazovaniya-mastera-i-techeniya-moskva-1996>.
- Харьков. Общие положения и знаменитый конструктивизм (2018)*. Взято из <https://sovmodernism.livejournal.com/883.html>.
- Ярьоменко, С. Г. (2016). Народна сакральна архітектура України як ресурс для пізнавальних видів туризму. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки*, 5, 142–148.
- Embaby, M. (2014). Heritage conservation and architectural education: An educational methodology for design studios. *HBRC J.*, 10, 339–350.
- Gurira, N. A.; Ngulube, P. (2016). Using Contingency Valuation Approaches to Assess Sustainable Cultural Heritage Tourism Use and Conservation of the Outstanding Universal Values (OUV) at Great Zimbabwe World Heritage Site in Zimbabwe. *Procedia Soc. Behav. Sci.* 225, 291–302.
- McDonald, M. (2000). Tourism, heritage buildings, and tax relief. *J. Travel Res.* 38, 282–291.
- Nuryanti, W. (1996). Heritage and postmodern tourism. *Ann. Tour. Res.* 23, 249–260.
- Park, H. (2010). Heritage tourism: Emotional journeys into nationhood. *Ann. Tour. Res.* 37, 116–135.
- Santa-Cruz, F. G. and López-Guzmán, T. (2017). Culture, tourism and World Heritage Sites. *Tour. Manag. Perspect.* 24, 111–116.
- Saxinger, Andreas. (2007). *The Legal Situation of the Owners of Historic Buildings in Germany. 14th Annual European Real Estate Society Conference. ERES: Conference. London, UK.*

UNWTO: тенденції в туризмі 2016-2017 (2017). Узято з <http://centretour.life/analitika/unwto-tendenciyi-v-tyrizmi-2016-2017.html>

References

- Bozhuk, T. (2016). Methodological aspects of estimation of sacred objects for tourism needs. *Scientific Herald of Kherson State University*, 5. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vldi/2008_3/pdf/Boguk.pdf. [In Ukrainian].
- Davydich, T. F. (2018). *History and architecture. Styles and directions in the architecture of Kharkov*. Retrieved from <https://www.kharkov.ua/culture/3.html>. [In Russian].
- Leibfreid, AO, Polyakova, Yu. Yu. (2004). *Kharkov from the fortress to the capital*. Kharkov: Folio. [In Russian].
- Melikova, N. (2018). *The Constructivist Project*. Retrieved from <https://daily.afisha.ru/cities/5325-kak-amerikanka-s-russkimi-kornyami-delaet-kartu-sovetskogo-konstruktivizma>. [In Russian].
- Miroshnichenko, R. (2018). *Country UA*. Retrieved from <https://zruchno.travel/Publications/Entry/1817?lang=en>. [In Ukrainian].
- Savchuk, A. V. (2013). *Urban architecture as a component of the recreational attractiveness of the city (for example, Kryviy Rih)*. Retrieved from http://tourlib.net/statti_ukr/savchuk.htm. [In Ukrainian].
- Tertichna, Yu. V. (2011). *Sacral architecture of Ukraine as an object of tourism. Geography and Tourism*. Retrieved from irbis-nbu.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.. [In Ukrainian].
- Khan-Magomedov, S. O. (1996). *The architecture of the Soviet avant-garde (Book 1. Problems of Formation, Masters and Flows)*. Moscow. Retrieved from <http://tehne.com/library/han-magomedov-s-o-arhitektura-sovetskogo-avangarda-kniga-pervaya-problemy-formoobrazovaniya-mastera-i-techeniya-moskva-1996>. [In Russian].
- Kharkov. General provisions and famous constructivism* (2018). Retrieved from <https://sovmodernism.livejournal.com/883.html>. [In Russian].
- Yaromenko S. G. (2016). The folk sacral architecture of Ukraine as a resource for cognitive types of tourism. *Scientific Herald of Kherson State University. Series: Geographical Sciences*, 5, 142-148. [In Ukrainian].
- Embaby, M. (2014). Heritage conservation and architectural education: An educational methodology for design studios. *HBRC J.*, 10, 339–350.
- Gurira, N. A.; Ngulube, P. (2016). Using Contingency Valuation Approaches to Assess Sustainable Cultural Heritage Tourism Use and Conservation of the Outstanding Universal Values (OUV) at Great Zimbabwe World Heritage Site in Zimbabwe. *Procedia Soc. Behav. Sci.* 225, 291–302. [In English].
- McDonald, M. (2000). Tourism, heritage buildings, and tax relief. *J. Travel Res.* 38, 282–291. [In English].
- Nuryanti, W. (1996). Heritage and postmodern tourism. *Ann. Tour. Res.* 23, 249–260.

- Park, H. (2010). Heritage tourism: Emotional journeys into nationhood. *Ann. Tour. Res.* 37, 116–135. [In English].
- Santa-Cruz, F.G. and López-Guzmán, T. (2017). Culture, tourism and World Heritage Sites. *Tour. Manag. Perspect.* 24,111–116. [In English].
- Saxinger, Andreas. (2007). The Legal Situation of the Owners of Historic Buildings in Germany. *14th Annual European Real Estate Society Conference*. ERES: Conference. London, UK. [In English].
- UNWTO: *Trends in Tourism 2016-2017* (2017). Retrieved from <http://centre-tour.life/analytika/unwto-tendenciya-v-tyrizmi-2016-2017.html>. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 15.03.2018 р.